

Gedragcode praktijkgericht onderzoek voor het hbo

Gedragcode voor het voorbereiden en uitvoeren van praktijkgericht onderzoek binnen het Hoger Beroepsonderwijs in Nederland

Advies van de Commissie Gedragcode
Praktijkgericht Onderzoek in het hbo

Gedragscode praktijkgericht onderzoek voor het hbo

Gedragscode voor het voorbereiden en uitvoeren van praktijkgericht onderzoek binnen het Hoger Beroepsonderwijs in Nederland

Advies van de Commissie Gedragscode Praktijkgericht Onderzoek in het hbo

30 augustus 2010

Dr. Daan Andriessen (vz)

Dr. Jeroen Onstenk

Dr. Paul Delnooz

Dr. Henk Smeijsters

Dr. Stefan Peij

Preambule

Achtergrond van de gedragscode

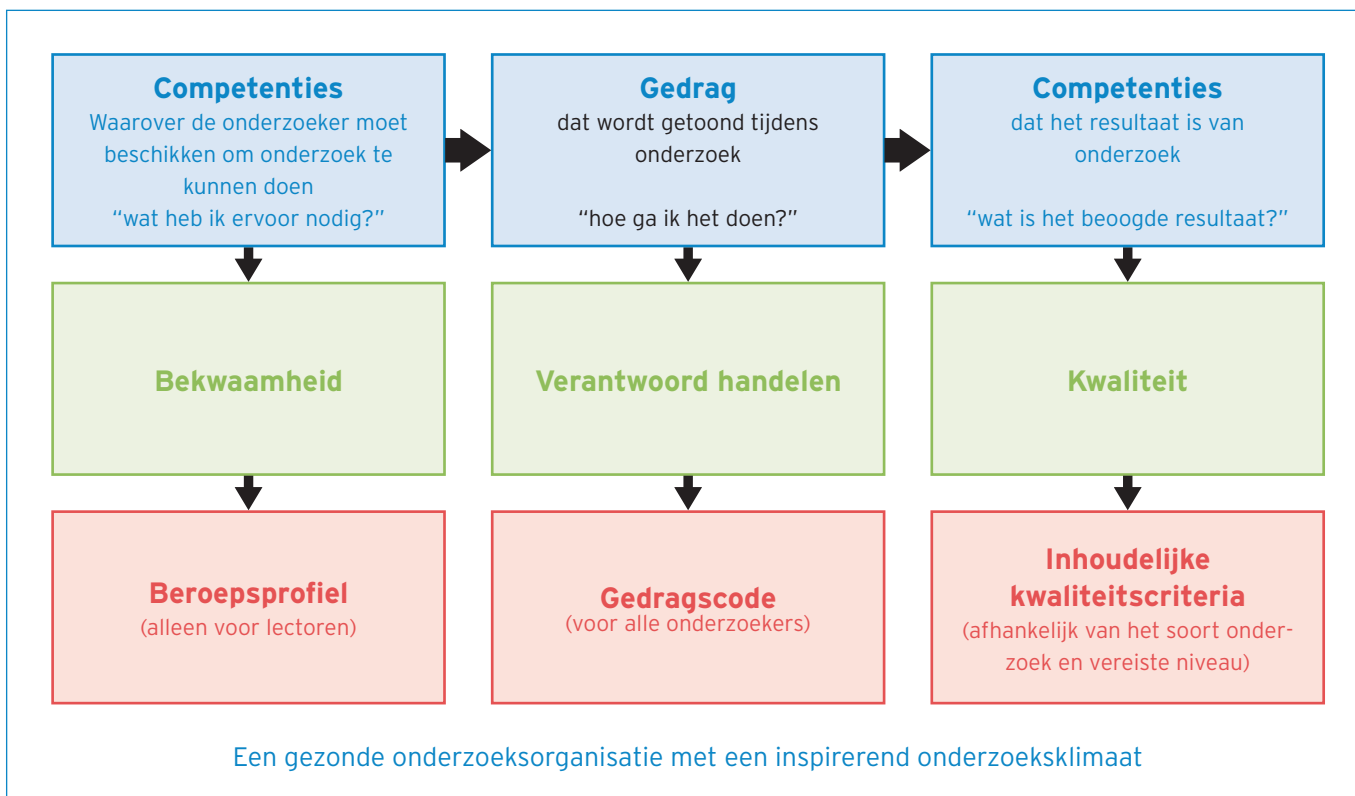
De hogescholen in Nederland verrichten praktijkgericht onderzoek. Dit is onderzoek dat is geworteld in de beroepspraktijk en bijdraagt aan de verbetering en innovatie van die beroepspraktijk. Deze taak is wettelijk vastgelegd (artikel 1.3.2. Wet op het Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek). Het doen van onderzoek op hogescholen is betrekkelijk nieuw. Het heeft een forse impuls gekregen door de introductie van lectoraten in 2001. Inmiddels is een groot aantal initiatieven genomen om het onderzoek goed te verankeren in de hbo-instellingen en om de kwaliteit van het onderzoek te verhogen en te borgen. Een gedragscode voor praktijkgericht onderzoek kan een belangrijke bijdrage leveren aan het bevorderen van de kwaliteit van het onderzoek aan hogescholen. Een gedragscode beschrijft gewenst gedrag van een gespecificeerde groep beroepsbeoefenaren bij het uitvoeren van een bepaalde taak. Dit gewenste gedrag draagt uiteindelijk bij aan een hogere kwaliteit van het eindproduct.

Inhoud van de gedragscode

De gedragscode voor praktijkgericht onderzoek bestaat uit vijf regels. Dit zijn regels voor verantwoord gedrag van studenten en medewerkers tijdens het doen van praktijkgericht onderzoek in het Hoger Beroepsonderwijs in Nederland. De code beschrijft gewenst gedrag bij het uitvoeren van de 'taak' onderzoeken. De gedragscode legt niet vast wat een kwalitatief hoogwaardig resultaat van onderzoek is, maar wel wat verantwoord onderzoeken - als activiteit - inhoudt en wat dit betekent voor het handelen van de praktijkonderzoeker.

Functie van de code

Het onderzoek in het Hoger Beroepsonderwijs in Nederland is sterk in ontwikkeling. Vanwege de fase waarin het onderzoek zich bevindt is de gedragscode vooral bedoeld als ontwikkelinstrument dat helpt de kwaliteit van onderzoek een impuls te geven. Daarmee hangt de code samen met andere lopende initiatieven om de kwaliteit van onderzoek aan het hbo te stimuleren, zoals het ontwerpen van een beroepsprofiel voor lectoren, het opstellen van inhoudelijke kwaliteitscriteria voor het resultaat van onderzoek en het ontwikkelen van een gezonde onderzoeksorganisatie met een inspirerend onderzoeksklimaat. De samenhang tussen deze drie initiatieven is weergegeven in de volgende figuur:

Het beroepsprofiel beschrijft de competenties die nodig zijn voor de functie van lectoren. De gedragscode beschrijft vervolgens welk gedrag de onderzoeker dient na te streven tijdens het onderzoeken. Inhoudelijke kwaliteitscriteria geven aan waar het product van dat onderzoeken aan dient te voldoen. Dit alles kan het beste plaatsvinden binnen een gezonde onderzoeksorganisatie met een inspirerend onderzoeksklimaat.

Wanneer het hbo ervaring heeft opgedaan met het toepassen van de gedragscode voor praktijkgericht onderzoek kan worden onderzocht in hoeverre de gedragsregels in de praktijk goed werken. Dan kan eventueel worden overwogen de gedragscode verplichtend voor te schrijven en een systeem op te zetten voor handhaving en voor het behandelen van klachten. De Commissie is van mening dat het nog te vroeg is voor deze "strenge" variant, maar beveelt wel aan dat de HBO-raad de uitspraak doet dat we in het hbo onderzoek uitvoeren op de manier zoals beschreven in deze gedragscode. De code is niet vrijblijvend.

Doelgroep van de gedragscode

Deze gedragscode is van toepassing op het gedrag van medewerkers en studenten tijdens het doen van praktijkgericht onderzoek in de context van het Hoger Beroepsonderwijs in Nederland. Onder medewerkers worden naast docenten en stafmedewerkers ook de lectoren verstaan. Daarbij dient in ogenschouw te worden genomen dat studenten nog in opleiding zijn tot professional. Van hen kan tijdens de opleiding niet worden verwacht dat zij zich al volledig aan de gedragscode kunnen houden, maar wel dat zij handelen in de geest van de code. Docenten en lectoren zijn verantwoordelijk voor het vertalen van de gedragscode in eindcompetenties voor studenten en zij moeten studenten in staat stellen hiernaar te handelen. Ook zijn zij eindverantwoordelijk voor het gedrag en de veiligheid van hun studenten tijdens het doen van onderzoek.

Structuur van de gedragscode

De gedragscode omvat vijf algemene gedragsregels. De gedragscode is aangevuld met een toelichting die voor iedere stap in het onderzoeksproces een concrete invulling geeft aan de gedragsregels.

Uitgangspunten van de gedragscode

Aan de gedragscode liggen de volgende uitgangspunten ten grondslag:

- Onderzoekers aan het hbo dragen verantwoordelijkheid ten aanzien van de professionele beroepsgroep waarvoor ze kennis ontwikkelen, de mensen en zaken die ze onderzoeken en de samenleving als geheel. Ze hebben tevens een verantwoordelijkheid als onderzoeker om onderzoek uit te voeren volgens de methodologische regels, de onderzoeks- en beroepsethiek en de waarden die binnen het vakgebied gelden.
- Hun onderzoek heeft veelal gevolgen voor de professionele beroepsgroep waarvoor ze kennis ontwikkelen, voor de mensen en zaken die ze onderzoeken en de samenleving als geheel. Onderzoek dient daarom op een verantwoorde wijze plaats te vinden.
- De gedragsregels beschrijven wat verantwoord onderzoeksgedrag is. Ze zijn gebaseerd op de waarden en normen voor onderzoek zoals vastgelegd in vergelijkbare nationale en internationale codes alsmede op de uitgangspunten voor onderzoek die in de loop der jaren zijn verwoord in beleidsdocumenten van de HBO-raad.
- Gedragsregels beogen een bijdrage te leveren aan de kwaliteit van onderzoek in het hbo. De gedragsregels ondersteunen de inhoudelijke reflectie van een ieder die in het hbo onderzoek verricht en vergroten de transparantie van het denken en doen van de individuele onderzoeker. Hierdoor kan worden nagegaan op welke wijze onderzoekers rekening houden met de professionele beroepsgroep waarvoor ze kennis ontwikkelen, de mensen en zaken die ze onderzoeken en de samenleving als geheel. Dit helpt het vertrouwen in onderzoek bij de betrokkenen te bevorderen en de kwaliteit te verhogen.
- Op de gedragscode is de 'pas toe of leg uit' regel van toepassing. De vijf gedragsregels zijn algemeen geldend. Er kan van worden afgeweken, mits dit expliciet wordt onderbouwd. Daarbij mag in geen geval schade worden toegebracht aan de personen die onderzocht worden. Onderzoekers dienen zich over de toepassing van de vijf gedragsregels te verantwoorden in het verantwoordingsdeel van hun onderzoeksverslag.

Implementeren van de gedragscode

Het risico bestaat dat de gedragscode een 'papieren tijger' blijft. In het document 'Verantwoording Commissie Gedragscode Onderzoek voor het hbo' staan aanbevelingen hoe dit kan worden voorkomen.

Gedragcode praktijkgericht onderzoek voor het hbo

1. Onderzoekers aan het hbo dienen het professionele en maatschappelijke belang.

Zij leveren een bijdrage aan de professie en het betreffende beroepenveld en zetten zich in voor het publieke belang. Zij richten zich op relevante thema's en problemen uit de beroepspraktijk en op creatieve, innovatieve en toepasbare oplossingen voor de praktijk. Ze leveren een bijdrage aan kennis- en theorieontwikkeling, stimuleren kenniscirculatie naar praktijk en onderwijs en streven ernaar resultaten toegankelijk te maken volgens de principes van Open Access¹.

2. Onderzoekers aan het hbo zijn respectvol.

Zij houden rekening met rechten, belangen, privacy, zienswijzen, opvattingen, theorieën en methoden van betrokkenen en van collega onderzoekers. Ze leven de regelgeving en protocollen na die in het vakgebied gelden voor het doen van onderzoek. Als onderzoek met mensen of dieren enig risico oplevert, moet het belang van het onderzoek het nemen van dat risico rechtvaardigen. In dat geval wordt externe deskundigen om advies gevraagd.

3. Onderzoekers aan het hbo zijn zorgvuldig.

Zij nemen meerdere wetenschapsopvattingen en daarmee samenhangende vormen van onderzoek in overweging, de beschikbare onderzoeksmethoden en de methodologische regels die daarbij horen, alsook de onderzoeks- en beroepsethiek en de waarden die binnen het vakgebied gelden. Ze maken gebruik van reeds beschikbare kennis uit praktijk en wetenschap. Zij rapporteren juist, compleet, nauwkeurig en navolgbaar. Zij nemen in overweging de wenselijkheid de data zorgvuldig te bewaren en zorgen dat de intellectuele eigendomsrechten van data, resultaten en innovaties goed zijn geregeld.

4. Onderzoekers aan het hbo zijn integer.

Zij zijn kritisch ten aanzien van in de praktijk gehanteerde opvattingen en probleemdefinities, onafhankelijk in hun methodische keuzes en eerlijk over de bronnen die ze gebruiken. Ze zijn aanspreekbaar op hun gedrag tijdens het uitvoeren van onderzoek, autonoom in hun analyses en onpartijdig in hun rapportages.

5. Onderzoekers aan het hbo verantwoorden hun keuzes en gedrag.

Zij verantwoorden zich over de relevantie van het gekozen thema, de keuze van het onderzoeksontwerp en gehanteerde methoden en de beperkingen daarvan, de zorgvuldigheid van de uitvoering, de onderbouwing van de conclusies, de gehanteerde bronnen, de implementatie in de praktijk alsmede de doorwerking in het onderwijs.

---

1. Open Access (OA) van onderzoeksresultaten betekent dat onderzoeksresultaten digitaal, online, gratis en vrij van de meeste auteursrechtrestricties beschikbaar zijn.

Toelichting op de gedragscode

De vijf gedragsregels worden in onderstaande tabel per stap in het onderzoek toegelicht. De indeling in stappen is niet gebaseerd op een specifiek model maar wel geënt op indelingen die gangbaar zijn bij het doen van onderzoek en die in handboeken over onderzoek terug zijn te vinden.

Regel	1. Professionele en maatschappelijke belang dienen	2. Respectvol zijn	3. Zorgvuldig zijn	4. Integer zijn	5. Keuzes en gedrag verantwoorden
Activiteit	Ik richt mij op:	Ik houd rekening met:	Ik neem in overweging:	Ik ben:	Ik verantwoord mij over:
a. Ontwikkelen van probleemstelling en vraagstelling	1a. Relevante thema's en problemen uit de beroepspraktijk.	2a. Verschillende belangen en zienswijzen die binnen de professionele praktijk rond dit thema bestaan.	3a. De mogelijke neveneffecten van het onderzoek naar de gekozen probleemstelling/vraagstelling.	4a. Kritisch ten aanzien van de in de praktijk gehanteerde opvattingen en probleemdefinities.	5a. De relevantie van het gekozen thema, alsmede de wijze waarop de probleemstelling en vraagstelling in interactie met de praktijk tot stand is gekomen.
b. Maken Plan van Aanpak	1b. Een uitvoerbaar plan dat concreet resultaat kan opleveren.	2b. De belangen van de opdrachtgever, de eigen instelling en de onderzoeksobjecten.	3b. Beschikbare, bruikbare, passende en kwalitatief hoogwaardige onderzoeksmethoden in relatie tot de vraagstelling.	4b. Onafhankelijk in de keuze van methoden voor het onderzoek en ik zorg dat de vraagstelling en het plan van aanpak niet gestuurd worden door gewenste uitkomsten conform de agenda van deze of gene commerciële of politieke groepering.	5b. De keuze van het onderzoeksontwerp, de onderzoeksmethode, de onderzoekssubjecten, de tijdsplanning, haalbaarheid en financiering, de beperkingen van het onderzoek alsmede de opdrachtgever van het onderzoek en de verhouding van mij tot de opdrachtgever.

Regel	1. Professionele en maatschappelijke belang dienen	2. Respectvol zijn	3. Zorgvuldig zijn	4. Integer zijn	5. Keuzes en gedrag verantwoorden
Activiteit	Ik richt mij op:	Ik houd rekening met:	Ik neem in overweging:	Ik ben:	Ik verantwoord mij over:
c. Verkennen van literatuur	1c. Gedocumenteerde kennis uit wetenschap en praktijk.	2c. Verschillende zienswijzen die binnen de literatuur rond dit thema bestaan.	3c. Bestaande kennis en onderzoeksresultaten die nationaal en internationaal over het thema beschikbaar zijn, alsmede beschikbare gedocumenteerde praktijkkennis.	4c. Eerlijk over de bronnen die ik gebruik.	5c. De zoekstrategie en selectie van gebruikte bronnen alsmede de gebruikte bronnen zelf.
d. Uitvoeren van onderzoek algemeen	1d. Het onderzoeken in en van de beroepspraktijk in al haar grilligheid en complexiteit.	2d. De belangen van de betrokkenen, de invloed die diverse belangengroepen tijdens het uitvoeren op de onderzoeksmethode kunnen hebben, en de invloed die ik als onderzoeker tijdens het uitvoeren van het onderzoek op de praktijk heb. Ik leef de regelgeving en protocollen na die in mijn vakgebied gelden voor het doen van onderzoek. Als onderzoek met mensen of dieren enig risico oplevert, moet het belang van het onderzoek het nemen van dat risico rechtvaardigen. In dat geval wordt externe deskundigen om advies gevraagd, zoals bijvoorbeeld een medisch-ethische toetsingscommissie.	3d. Meerdere wetenschapsoptellingen en daarmee samenhangende vormen van onderzoek, de methodologische regels die voor de gehanteerde onderzoeksmethoden gelden, alsook de methodologische regels, de onderzoeken beroepsethiek en de waarden die binnen het vakgebied gelden.	4d. Aanspreekbaar op mijn doen en laten tijdens het uitvoeren van het onderzoek.	5d. De manier waarop het onderzoek is uitgevoerd.

Regel	1. Professionele en maatschappelijke belang dienen	2. Respectvol zijn	3. Zorgvuldig zijn	4. Integer zijn	5. Keuzes en gedrag verantwoorden
Activiteit	Ik richt mij op:	Ik houd rekening met:	Ik neem in overweging:	Ik ben:	Ik verantwoord mij over:
e. Verzamelen van data	1e. Het zo efficiënt en effectief mogelijk verzamelen van de data.	2e. De privacy en belangen van respondenten en stakeholders.	3e. De methodologische regels voor dataverzameling passend bij de gehanteerde onderzoeksmethode, alsmede de wenselijkheid de data zorgvuldig te bewaren.	4e. Behoedzaam door ervoor te zorgen dat de verzamelde data alleen worden gebruikt voor onderzoeksdoeleinden.	5e. De wijze waarop data zijn verzameld, alsmede de wijze waarop diverse belangengroepen bij de dataverzameling betrokken zijn.
f. Analyseren van data en formuleren van innovaties, alternatieven en oplossingen.	1f. Het ontwikkelen van creatieve, innovatieve en toepasbare oplossingen voor de praktijk.	2f. De inzichten die verschillende analysemethodes kunnen opleveren.	3f. De methodologische regels voor dataanalyse passend bij de gehanteerde onderzoeksmethode.	4f. Autonoom in de analyse en zorg dat deze niet gestuurd wordt door gewenste uitkomsten conform de agenda van deze of gene commerciële of politieke groepering.	5f. De wijze waarop data zijn geanalyseerd, alsmede de wijze waarop de diverse belangengroepen bij het valideren van de data-analyse betrokken zijn.
g. Rapporteren van resultaten	1g. De praktische bruikbaarheid en leesbaarheid van de resultaten, rekening houdend met het kennisniveau van de doelgroep(en), alsmede de bijdrage van de resultaten aan kennis- en theorieontwikkeling.	2g. De belangen en de privacy van de betrokkenen en hun organisaties, alsmede de auteursrechten van andere auteurs.	3g. Dat de rapportage een juist beeld moet schetsen dat compleet, nauwkeurig en navolgbaar is, waarbij de onderzoeksresultaten nauwkeurig zijn geformuleerd.	4g. Onpartijdig in mijn rapportage waarbij ik geen onderzoeksresultaten selectief weglaat zonder deugdelijke argumentatie, geen formuleringen aanpas aan de wensen van de stakeholders, en geen conclusies presenteer die niet zijn gebaseerd op de data.	5g. De onderbouwing van de conclusies, in relatie tot de vraagstelling, alsmede informatie die de conclusies kan tegen spreken.

Regel	1. Professionele en maatschappelijke belang dienen	2. Respectvol zijn	3. Zorgvuldig zijn	4. Integer zijn	5. Keuzes en gedrag verantwoorden
Activiteit	Ik richt mij op:	Ik houd rekening met:	Ik neem in overweging:	Ik ben:	Ik verantwoord mij over:
h. Dissemineren van resultaten, kennis valorisatie en de doorwerking in de professionalisering van het personeel	1h. Gedocumenteerde kennis uit wetenschap en praktijk.	2h. Het beschikbaar maken van onderzoekresultaten via Open Access.	3h. Dat onderzoeksresultaten zorgvuldig gecommuniceerd dienen te worden, en dat de intellectuele eigendomsrechten van data, resultaten, en innovaties goed geregeld dienen te zijn.		5h. De manier waarop de resultaten in de professionele praktijk worden geïmplementeerd.
i. Benutten van onderzoek in onderwijs	1i. De bruikbaarheid van de resultaten voor het onderwijs.	2i. Het kwaliteitsniveau van de docenten, studenten en het curriculum van de opleiding.	3i. Dat onderzoeksresultaten goed worden vertaald naar het onderwijs.		5i. De manier waarop de doorwerking in het onderwijs plaatsvindt.

Vormgeving

Elan Strategie & Creatie, Delft

december 2010